

ATITUDINEA LOCUITORILOR DIN DOBROGEA FAȚĂ DE AUTORITĂȚILE MAGHIARE ÎN PROCESUL MEMORANDUMULUI

LAVINIA GHEORGHE*

INHABITANTS OF DOBRUDJA ATTITUDE TOWARDS THE HUNGARIAN AUTHORITIES IN THE TRIAL OF THE MEMORANDUM

ABSTRACT: *The Transylvanian Memorandum movement and its trial were watched by the Dobrudjan inhabitants due to local press. This not only provides information, but also shows the actions of Rumanians, from the Country and from Dobrudja, undertaken to support the authors of the Memorandum.*

KEYWORDS: *Dobrudja, Transylvania, memorandum, press, nationalism*

REZUMAT: *Mișcarea memorandistă și procesul Memorandumului au fost urmărite de dobrogeni, grație, în primul rând presei locale. Aceasta nu oferă doar informația, ci prezintă și acțiunile românilor din Țară și a celor din Dobrogea, mai ales, întreprinse pentru sprijinirea memorandiștilor.*

CUVINTE-CHEIE: *Dobrogea, Transilvania, Memorandum, presa, naționalism*

Analizând, în sens național, naționalist, relațiile dintre românii transilvăneni și cei dobrogeni, observăm că, mai ales până la 1878, fluxul „vital național” a venit dinspre Transilvania spre Dobrogea, pentru ca, după revenirea Dobrogei la Țară, direcția să fie mai mult inversă.¹ Cu toate acestea, găsim dobrogeni care au fost implicați în revoluția lui Tudor, în cea de la 1848 în Muntenia și Transilvania. Amintim și atitudinea lor de reală simpatie față de domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, și momentul în care Dobrogea este caracterizată de Ion Ionescu de la Brad drept o „Dacie în miniatură”, unde se putea pregăti izbucnirea unei viitoare revoluții.

Începând, însă, cu ultimul deceniu al secolului XIX, acul busolei se schimbă și arată, cu adevărat, Nordul. Întreaga atenție a românilor din România – și din Dobrogea, deci – se îndreaptă asupra politicii de rezistență națională a românilor din Transilvania în fața încercărilor de deznaționalizare, practicate de autoritățile maghiare.

Atitudinea și luările de poziție ale dobrogenilor se datorează și numărului mare a românilor mocani veniți de dincolo de munți în Dobrogea, care și-au adus o importantă contribuție atât în domeniul creșterii vitelor, agricultură, în campania de construcții drumuri, căi ferate, podul de la Cernavoda² –, în domeniul învățământului, presei, al creării unor instituții de cultură și chiar în administrație³, cât și prin dezvoltarea

* Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța; email: lavinigh@yahoo.com

¹ Dumitrașcu 1981; Dumitrașcu 1971; Rădulescu, Bitoleanu 1998; Rotaru 1979; Stanciu 1984

² Dumitrașcu, Bălăbănescu 1982; Lămureanu 2004

³ Ionescu, 1904; *Dobrogea, 50 de ani* 1928

sentimentului naționalist. Amintim și relațiile interpersonale dintre intelectuali: cazul corespondenței dintre studentul dobrogean în Germania, Panait Cerna, și directorul ziarului „Românul” de la Arad, Vasile Goldiș.⁴

*

Pe 12–14 mai 1881, la Sibiu, la inițiativa Conferinței Naționale a românilor din Transilvania și Banat, este inițiată mișcarea memorandistă. Aceasta a traversat câteva etape de clarificări tactice și strategice, ajungându-se la radicalizarea pozițiilor sale. Momentul culminant este atins între 1887–1894, când mișcarea memorandistă capătă un caracter național și european.

Din septembrie 1884, se pune problema alcătuirii unui memoriu, în care să se pună accentul pe aspectul politic al problemelor și revendicărilor românilor. Abia la 7 mai 1887, conferința Partidului Național Român decide întocmirea memoriului și prezentarea către Tronul Imperiului Austro-Ungar. Pregătirea lansării Memorandumului a fost făcută și prin larga campanie pentru popularizarea cauzei românilor din Transilvania, care a inclus mitingul studenților Universității din București din 1890 – cu sprijinul Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor și al Partidului Național Român. Studenții bucureșteni au lansat colegilor lor din Europa *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania*, care a generat o vie polemică. Aceasta a luat proporții odată cu răspunsul dat de Junimea Academică Maghiară din Cluj și Budapesta, căruia românii îi dau replica intitulată *Cestiunea română din Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la „Răspunsul” dat de Junimea Academică Maghiară „Memorandumului” studenților universitari din România*. Această replică, publicată în limbile de circulație internațională, a fost larg răspândit în străinătate. Principalul ei autor este Aurel C. Popovici, asupra căruia se abat și represaliile regimului: condamnarea la 4 ani de închisoare și plata unei amenzi. Acesta reușește, însă, să se refugieze în România.⁵

Programul naționalist al Memorandumului, înaintat Curtii imperiale în 1892, avându-l ca autor pe George Barițiu, prevedea: respingerea formulei dualismului, recâștigarea autonomiei Transilvaniei, folosirea limbii române în administrație și justiție în ținuturile locuite de români, numirea de funcționari români care cunosc, deci, limba română, revizuirea legii naționalităților, lărgirea dreptului de vot, lupta împotriva asupririi naționale. Tonul său era moderat – deoarece se avea în vedere că împăratul deținea și funcția de rege al Ungariei –, dar ferm. Ca dovadă, în încheierea documentului, se specifica faptul că acțiunea românească a pornit din dorința semnatarilor de a prezenta situația reală, pentru ca împăratul să ia măsuri pentru abandonarea dualismului.

Răspunsul monarhiei a constat în represalii: memorandiștii sunt dați în judecată. Procesul începe, la Cluj, pe 25 aprilie/7 mai 1894. Verdictul este condamnarea la închisoare pe diferite termene, interzicerea Partidului Național Român și respingerea recursului înaintat de condamnați, care au fost întemnițați la Sighet și Văg.

În acest context, manifestările de solidaritate iau amploare pe tot teritoriul românesc. Societatea românească este conectată la evenimente și la sprijinirea mișcării naționale și a liderilor ei. Un rol deosebit în desfășurarea evenimentelor l-a jucat *Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor*, care se transformă într-un adevărat stat major al mișcării naționale de pe întreg teritoriul locuit de români. Sprijinul său a fost hotărâtor în evenimentele dintre 1892–1895. S-au adăugat manifestațiile studenților, acțiunile Partidului Național Român, ale opiniei publice și presa. Activitatea membrilor Academiei Române de sprijinire a mișcării memorandiste se concretizează și într-un document cu larg ecou internațional, intitulat *Apelul către Academii și Universitățile din Europa și Statele Unite*.⁶

⁴ Dumitrașcu 1973–1975

⁵ Maior 1992, p. 189–224; *Memorandumul–1892–1894* 1994; Polverejan, Cordoș, 1973; Netea 1993

⁶ Dobre 1988, p. 190–191

Ecoul internațional al situației românilor din Transilvania, al Memorandumului și liderilor acestuia a fost unul deosebit. Presa internațională, alimentată de intelectualii români și mobilizată de evenimente, a publicat aproximativ 500 de articole privitoare la istoria și cultura poporului român, la evenimentele ce se derulau.⁷

Deosebita propagandă făcută în străinătate în favoarea cauzei românilor transilvăneni, acțiunile din toată țara – mai ales cele ale Ligii Culturale –, precum și intervenția decisivă a regelui Carol I au dus la eliberarea celor întemnițați, pe 3/15 septembrie 1895.

Memorandumul și mișcarea generată de aceasta a reprezentat vârful mișcării naționale a românilor din Transilvania secolului XIX și a demonstrat unitatea sufletului românesc, indiferent de granițele false care-i despărțea.

*

Relațiile dintre românii dobrogeni și cei din Transilvania au fost tratate și de Gh. Dumitrașcu, Stoica Lascu și Lavinia Dumitrașcu⁸. Noi încercăm să dezvoltăm subiectul, bazându-ne pe cele mai importante periodice constantțene ale perioadei. Inițial, ne-am orientat spre o prezentare pe evenimente, dar, deoarece acestea sunt numeroase – într-un timp relativ scurt –, se și interferează, fiind legate – și oarecum condiționate – unele de altele, am fost nevoiți să abordăm subiectul din punct de vedere cronologic.

*

Situația românilor transilvăneni a fost sporadic prezentată în presa dobrogeană până în 1890. Este adevărat și că numărul de periodice era foarte redus. După revenirea Dobrogei la Țară, în condițiile înmulțirii periodicelor, dar, mai ales, al amplificării luptei transilvănenilor pentru unitate națională, observăm că, și prin intermediul presei constantțene, se creează un adevărat front comun naționalist, românesc.

Să nu ne mire că Dobrogea – unde se găsea și un mare număr de mocani transilvăneni – a trăit o perioadă de activitate de presă deosebit de fierbinte. În acest context, ne oprim asupra a 3 periodice constantțene. Unul dintre cele mai importante este „Constanța”. Continuator al revistei „Dobrogea”, acest săptămânal a informat opinia publică locală între 19 decembrie 1891–7 martie 1904. Proprietar și semnatar al articolelor de fond, Petre Grigorescu. Periodicul a publicat ecouri din presa românească din Transilvania și Banat – mai ales despre „procesul Tribunei” –, luări de poziție ale societăților și cercurilor culturale din țară și de peste Carpați, ale presei românești și străine. În strictă legătură cu subiectul nostru, săptămânalul a publicat și despre activitatea secțiunilor dobrogene ale Ligii Culturale.⁹ „Constanța” devine un adevărat organ de presă și de luptă al românimii în ajutorul memorandiștilor. Periodicul are și o rubrică permanentă pentru sprijinirea cauzei transilvănenilor, intitulată *De peste munți*, în care sunt inserate și comentate evenimentele din Transilvania. Tot în ideea informării constantțenilor și pentru a evidenția ecoul internațional al evenimentelor din Transilvania și simpatia de care se bucurau românii transilvăneni, o altă rubrică a periodicului este *Presa europeană și cestiunea română*, în care sunt prezentate extrase din principalele periodice europene.

Idealul național al unirii este susținut și de bisăptămânalul „Gazeta Dobrogei”, care apare între 1 septembrie 1888–10 aprilie 1894.¹⁰

Ne vom opri și la „Santinela Dobrogei” („Sentinela Dobrogei”), care a avut o viață mai scurtă – 17 aprilie 1894–18 februarie 1896 –, dar care oferă numeroase informații despre situația și lupta românilor din

⁷ Pascu, Marinescu 1980

⁸ Dumitrașcu, Lascu 1983 (1); Dumitrașcu, Stoica 1983 (2); Dumitrașcu, Lascu, 1988; Dumitrașcu, Dumitrașcu 2002 p. 17–23

⁹ Constantin-Zamfir, Georgescu 1985, p. 83–85; Răduică, Răduică 1995, p. 132

¹⁰ Răduică, Răduică 1995, p. 211; Constantin-Zamfir, Georgescu 1995, p. 170–172

Transilvania, luări de poziție ale dobrogenilor în acest sens.¹¹ În rubrica sa permanentă *Presa europeană și cestiunea română* sunt prezentate informațiile ce circulau în presa internațională referitoare la evenimentele din Transilvania.

Subliniem faptul că, în nici un periodic, articolele nu poartă semnătură.

*

Presa constănțeană mediatizează situația românilor din Transilvania și își sensibilizează cititorii, publicând articole despre istoria lor, documente ale mișcării memorandiste – pe prima pagină –, apeluri, liste de subscripții, documente de încurajare și acțiuni locale de solidaritate cu mișcarea transilvănenilor etc., informând, astfel, opinia publică dobrogeană despre evenimentele ce aveau loc în Transilvania, reușind, astfel, să creeze, și în Dobrogea, un puternic curent de opinie proromânesc și antimaghiar.

În ideea prezentată anterior, „Constanța” publică fragmente din *Transilvania* a lui Nicolae Bălcescu, poezia Elenei D., *Frați români*¹², sărbătorirea, la Blaj, a 3 decenii de la înființarea Astei¹³, fragmente din lucrarea lui Barițiu *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*¹⁴. Și în „Santinela Dobrogei” găsim asemenea manifestări ale naționalismului: A. Vlahuță, *Eroilor martiri*¹⁵, prezentarea poetului Vasile Alecsandri și poemul *Cântul Gintei Latine*¹⁶.

Pe 26 mai 1892, putem citi în „Constanța” o telegramă în care dobrogenii protestează împotriva asupririi naționale a fraților lor din Ardeal, afirmând că „ne asociem din inimă la manifestația de protestare și ne declarăm solidari cu rezoluțiile ei”.¹⁷ Solidaritatea are și o componentă de contribuție materială absolut necesară în contextul luptei naționale.

„Constanța” și „Gazeta Transilvaniei” din 11 iunie 1892, publicau, pe 2 pagini, *Telegrama studenților universitari din România*, prin care aceștia își exprimau indignarea față de „fapte ce se săvârșesc în leagănul naționalității noastre, în Transilvania contra fraților noștri”. Prin același document, cereau Regelui, în calitate de om și de cap încoronat, să intervină pe lângă mai marii Europei, pe care să-i conștientizeze de pericolul pe care-l putea reprezenta pentru pacea continentului atitudinea antiromânească abordată de autoritățile maghiare din Transilvania, în condițiile în care „șase milioane de români liberi, cu toată dragostea ce au pentru pace, nu vor putea sta multă vreme indiferenți în fața loviturilor sălbatice și nedemne ce se dau fraților lor pe cari soarta-i ține încătușați”.¹⁸ În aceeași idee, peste câteva zile, periodicul publică și *Petițiunea citită și adoptată la întrunirea de la Orfeu – București* –, pe 14 iunie 1892, în care semnatarii denunță, în fața opiniei publice europene, „încălcarea flagrantă a dreptului naționalităților”, prin „actele și măsurile de desnaționalizare întrebuințate de poporul Maghiar contra a patru milioane de Români”, în ideea creării, prin violență, a „unui stat omogen Ungar”.¹⁹

Presa dobrogeană folosește ca sursă de informare multe știri publicate în presa transilvană. În acest sens, citează din „Gazeta Transilvaniei”, care își informează cititorii despre patimile românilor din Transilvania. Sub titlul *Măcelurile din Transilvania*, periodicul oferă amănunte despre măcelul de la Șimleu, din iunie 1892, când cete de mii de maghiari, după un plan dinainte făcut, „s-au năpustit asupra românilor”. Armata adusă aici pentru a potoli furia ungarilor, a fost retrasă.²⁰ Peste câteva zile, un alt articol, *Vandalisme în Arad*, prezintă alte acte violente ale ungarilor la adresa românilor: dr. Ongru, dr. Mangra, Aurel Siciu, Petre Trația, Romul Cioroganu etc. au fost „numiți trădători de patrie și denunțați violențelor

¹¹ Dumitru Constantin-Zamfir, Octavian Georgescu 1995, p. 282

¹² „Constanța”, I, nr. 31, 21 iul. 1892, p. 1, 3

¹³ *Loc. cit.*, nr. 32, 26 iul. 1892, p. 3; nr. 57, 30 aug. 1892, p. 3

¹⁴ *Loc. cit.*, nr. 35, 16 aug. 1893, p. 2

¹⁵ „Santinela Dobrogei”, I, nr. 1, 1 mai 1894, p. 3

¹⁶ *Loc. cit.*, II, nr. 5, 4 iun. 1895, p. 3

¹⁷ „Constanța”, I, nr. 27, 21 iun. 1892, p. 2

¹⁸ „Gazeta Transilvaniei”, III, 11 iun. 1892, p. 1–2; „Constanța”, I, nr. 26, 14 iun. 1892

¹⁹ „Gazeta Transilvaniei”, III, 21 iun. 1892, p. 1

²⁰ *Loc. cit.*, p. 2

hordelor ungurești”, iar studentul la Teologie Babeș a fost înjunghiat, starea lui fiind foarte gravă – după cum recunoaște și „Magyar Hirlap”. Pagubele vandalismului la casele românilor și la clădirea seminarului românesc se ridică la 10 000 florini. Cu toate că existau deja 2 victime – din rândul românilor –, ziarele ungurești, fără excepție, cereau ministrului ungar de Externe, Kalnoky, intervenția diplomatică pentru încetarea manifestațiilor din România împotriva brutalităților maghiarilor. În același timp, presa ungurească își incita conaționalii împotriva românilor.²¹

În sprijinul cauzei naționale a românilor ardeleni au loc întruniri și în Dobrogea, precum cea de la Hârșova, din 14 iunie 1892. Cei prezenți au trimis o telegramă Asociației Universitare din București, în care declarau: *Românii transcarpatini cari au părăsit căminele strămoșești și au venit în mijlocul Dobrogei spre a purta fala românismul și românii cis-carpatici, ale căror inimi strânse se mișcă la suferințele fraților noștri, prin noi se asociază la manifestațiunea la care ia parte țara întreagă și zice: Înainte tinerime, căci ție este dat a realiza idealul nostru și fii încredințată că la spatele tău ne vei găsi și pe noi gata oricând a ne manifesta*”.²²

Aurelia Drăgescu – soția dr. I. Drăgescu, medicul șef al județului Constanța, din „echipa” lui Remus Opreanu, el însuși cu studii în Italia, președinte al Ligii Culturale secția Constanța – se adresa memorandiștilor, în iulie 1892: *„Eu sunt olteancă și iubesc frumoasa dumneavoastră țară cu căldura și duioșia nețărmarite pentru că suferiți pe nedrept, pentru că sunteți sânge din sângele nostru, pentru că ați dat neamului românesc printre alții pe Șincai, Maior, Lazăr, premergători ai învierii noastre naționale*”²³.

Este știut că, încă înainte de realizarea dualismului austro-ungar, și, mai ales, pe măsura înăspririi exploatarei naționale, paralel cu ASTRA din Transilvania, se înființează, în Regat, Liga Culturală a Tuturor Românilor. Aceasta reprezintă organismul unei forme de societăți, asociații civile, non-guvernamentale, de inițiativă particulară, de sprijin a mișcării naționale. Pe acest fundal și în acest cadru, incendiat de problema memorandumului se înființează organizațiile din Dobrogea. De fapt, toate acțiunile de sprijinire se desfășoară sub auspiciile Ligii Culturale.

Aderarea entuziastă a Dobrogei la *Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor* și contribuțiile materiale pentru ajutorarea memorandiștilor reprezintă un capitol, din nefericire, mai puțin scos în evidență chiar și de lucrările mari.²⁴ Aceasta nu vrea să însemne că exagerăm contribuția dobrogenilor, însă, evident că, la scară națională, abia trezită în bătălia națională, românimea Dobrogei conta mai puțin în marile lucrări despre Memorandum și despre sprijinul acordat românilor de dincolo de munți.

Secția constănțeană a *Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor*, ia ființă pe 28 iunie 1892, la Medgidia, tocmai în ideea sprijinirii mișcării românilor transilvăneni pentru românism și unirea cu Patria-Mamă, pentru că *„Tot ce are sfânt românul este astăzi în primejdie dincolo de Carpați: limba, legea, familia și cu ele naționalitatea sunt călcate în picioare. Față de această stare de lucruri, noi românii din România liberă și independentă nu mai putem aștepta răstignirea cu brațele încrucișate, nevoile, păsurile și suferințele fraților noștri, oriunde s-ar afla ei, sunt ale noastre în același timp. Aici suntem cu trupul dar gândurile fiecăruia dintre noi sunt acolo unde se sugrumă existența noastră ca națiune*”.²⁵

Cu o săptămână înainte, periodicul „Constanța” făcuse apel la dobrogeni să participe la înființare Ligii. *„Mai în toate orașele României și în multe din capitalele Europei s-a înființat câte o secțiune a Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, fondată mai anul trecut în București. Scopul acestei asociațiuni este a cultiva conștiința solidarității în întregul neam românesc și a întregi o mișcare care să legitimeze misiunea culturală a românilor în Orient. În Dobrogea, unde o instituție de acest fel ar fi mai necesară și mai la locul ei decât oriunde, nu cunoaștem să existe una*”.²⁶

²¹ *Loc. cit.*, 28 iun. 1892, p. 1

²² „Constanța”, I, nr. 27, 21 iun. 1892, p. 2

²³ cf. Dumitrașcu, Lascu 1983 (1), p. 55

²⁴ Cunoscutele lucrări ale lui Șerban Polverejan și Vasile Netea, contribuții de seamă, eludează, pe drept, prezența dobrogenilor, având în vedere dimensiunile actelor acestora. La fel și lucrările amintite ale lui Stoica Lascu și Gheorghe Dumitrașcu.

²⁵ Constanța”, I, nr. 29, 5 iul. 1892, p. 2

²⁶ *Loc. cit.*, nr. 27, 21 iun. 1892, p. 1

Periodicul amintit prezintă, în numerele sale din 5 și 12 iulie 1892, pe 4 pagini, manifestările legate de înființarea secției dobrogene a Ligii Culturale. Într-o atmosferă de sărbătoare, cel mai în vârstă dintre cei prezenți, transilvăneanul Ion Blebea – proprietar de oi și de vite, stabilit înainte de 1878 la Caramurat, unde este ales și primar²⁷ – a prezentat scopul înființării Ligii la Constanța. A continuat I. Drăgescu, care a declarat că „*Ne-am adunat aici la o serbare de frăție spre a chibsi cum să întindem o mână de ajutor fraților noștri de peste munți, și cum am putea trimite un cuvânt de mângâiere și încurajare fraților cari suferă de opresiunea streinilor*” În continuare, prezintă situația românilor transilvăneni: „*Dintre toate popoarele sălbatice cari au năpădit Europa, ungerii au fost cel mai vătămător poporului român (...)* În veacul de mijloc românii s-au răscolat în diferite rânduri, nemai putând îndura miseriile și batjocura cu care erau tratați. N-a fost batjocură care să nu fi asvârlit românului.” I. Drăgescu amintește și de Horea, Cloșca și Crișan, de 1848, de proiectul de lege maghiar ce viza desființarea școlilor confesionale românești, de delegația românilor la Viena – care i-a ațâțat pe ocupanți. Concluzia este că ardelenii vor „*pace și libertate. Ei bine le vor avea, pentru că orice opresiune făcută unui popor, este o lovitură adusă tendințelor culturale ale epocii (...)* Ne-am adunat aci, nu ca să facem manifestații sgomotoase, ci ca să arătăm tuturor fraților noștri suferințele ce îndură jumătatea poporului românesc de sub domnia ungurească, și cât de amenințați sunt în existența lor națională, cei trei milioane de români, dacă nu vom sili să le venim într-ajutor prin mijloace cari să ție deștept sentimentul de naționalitate în tot poporul românesc”.

Emil M. Teodorescu, student la Litere și Filozofie la Universitatea din București, venit special pentru acest eveniment, spre a mulțumi, în numele colegilor săi, constănțenilor pentru inițiativa înființării secției Ligii Culturale, aduce elogiul românilor transilvăneni care au rezistat măsurilor represive ale ungerilor, fără a se lăsa deznaționalizați. Și el vorbește despre primirea transilvănenilor la Curtea de la Viena, despre persecuțiile românilor ce au urmat, despre cazurile din Turda, Arad și „*Selagiu*”. În aceste condiții, frații trebuiesc ajutați. „*Și azilele de copii, acele Kișdedovuri, ridicate împotriva copiilor noștri să le lăsăm în picioare? (...)* Nu voim și nu urmărim revindecări de teritorii”. În încheiere, Emil Teodorescu face apel la învățători de a-i crește pe copii în spiritul „*celui mai ardent patriotism*”.

Ion Măgură, transilvănean de origine, susține și el cauza fraților săi, amintind de momentul 1848 și specificând că românii transilvăneni au venit aici, în Dobrogea, cu turmele și avutul lor, „*pentru a înfige steagul românismului și al civilizațiunii*”.

Periodicul „Constanța” publică *Lista de sumele oferite Ligei Culturale Secțiunea Constanța* – cu numele donatorilor și localitatea de unde provin. În total, 2589,90 lei.²⁸

Președinte al Ligii a fost ales medicul primar al județului Constanța, I.C. Drăgescu, care, doar peste doar un an, va părăsi județul.²⁹ Același periodic publică, în două dintre numerele sale și *Statutele Ligii*.³⁰

„Gazeta Transilvaniei” anunța, pe 12 iunie 1892, constituirea Ligii Culturale și la Tulcea, sub președenția d-lui Baboianu.³¹ Până la Primul Război Mondial, secția dobrogeană a Ligii Culturale avea filiale la: Constanța, Tulcea, Medgidia, Cernavoda, Hârșova, Isaccea, Cârjelari, Satu Nou, Șiriu, Dorboanțu, Pecineaga, Ostrov, Fântâna Oilor, Țepeș Vodă, toate în sprijinul cauzei ardelenilor.³² Pe 6 iunie 1893, Liga Culturală închiria un birou în casele d-lui Magrin.³³

La rubrica *De peste munți*, periodicul „Constanța” comentează calomniile și injuriile presei maghiare aduse liderilor Partidului Național Român, despre care aceasta afirmă că l-ar fi sfătuit pe Vasile Lucaciu să

²⁷ Lascu 1999, p. 765; Dumitrașcu, Lascu 1983 (1), p. 951

²⁸ „Constanța”, I, nr. 27, 21 iun. 1892

²⁹ La rubrica *Reclame* ale „Gazetei Dobrogei”, în mai multe numere – începând din nr. din 2 aug. 1892–, găsim următoarea reclamă: „*Cele mai frumoase rame pentru încadrat tabloul «Ligei Culturale secțiunea Constanța» se realizează la Librăriile Dimitrie Niculescu și «Progresul» din Constanța. Prețurile sunt moderate. Deja s-au primit mai multe comenzi*”.

³⁰ Neamțu 1972, p. 263–284

³¹ „Gazeta Transilvaniei”, III, 12 iul. 1892, p. 2

³² Dumitrașcu Stoica 1983 (2), p. 37–42

³³ „Constanța”, II, nr. 17, 6 iun. 1893, p. 2

fugă în România și să ceară ajutor regelui Carol pentru grațierea sa. Se mai specifică faptul că, drept dezmințire, românii din Brașov și din Sisești vor face mari manifestații în onoarea lui V. Lucaciu.³⁴

Apelul președintelui Ligii Culturale, V.A. Urechia, pentru apărarea românismului din Transilvania, în condițiile în care situația românilor din Transilvania era îngrijorătoare – începe cu formularea „*Domnule coleg*” – este publicată de „Gazeta Dobrogei”, pe 20 iunie 1893. Acesta consideră că dușmanii și-au dat seama că drumul ales de români pentru atingerea țelului lor național este cultura, fapt ce explică campania împotriva susținătorilor acesteia: tortura la care e supus Lucaciu „*la închisoarea ordinară*”, procesul reprezentanților culturii românești, Comitetului Național Român și studenților care au redactat „*Replica*”. În această situație, Liga Culturală trebuie să acționeze. De aceea, îi îndeamnă pe membrii acesteia să facă o propagandă cât mai eficientă pentru creșterea membrilor Ligii.³⁵ Pe aceeași pagină, cititorii sunt informați despre respingerea, de către Tabla Regească din Debrețin, a recursului avocatului lui Vasile Lucaciu, aceasta hotărând aplicarea sentinței tribunalului de la Sătmar: închisoare ordinară de 13 ani, socotindu-se în aceasta și cele 4 luni pe care le făcuse deja la închisoarea de stat din Sighedina.³⁶

„Constanța” din 21 iulie 1893 publica articolul *Ungurii și școlile satești. Resoluțiunea întrunirii din București din 14 iunie 1892*. Problema școlilor din Transilvania din primăvara anului următor este prezentată, de același periodic, sub titlul *Din Transilvania. Un apel*. Era vorba despre școlile românești din Ardeal amenințate „*de pieirea totală prin dreptul de amestec al statului în afacerile școlilor profesionale, singurele instituțiuni ce au rămas până acum nepângărite se strănepoții lui Attila*”. În aceste condiții, gazeta a primit apeluri de durere și disperare din Brașov, Sibiu și de pe Valea Hațegului, în care se cere ajutor dobrogenilor. În urma apelului „*iscălit de preoții și învățătorii unui sat de 1 000 de familii*”, periodicul face cere tuturor celor „*ce au durere pentru frații noștri, la toți românii, la toți transilvănenii, care știu de aceste suferințe, să binevoiască a contribui cu cât vor putea. O listă de subscripții se află la redacția ziarului nostru, iar numele donatorilor vor fi publicate prin acest ziar, și binecuvântate de acei ce țin ca să nu li se distrugă neamul*”.³⁷ În urma altui apel făcut de periodicul amintit în ideea formării „*fondului de protestare pentru plata amenzilor la care sunt condamnați frații noștri de peste munți*”, se adună, într-o lună, doar de la 8 persoane, suma de 170 de lei.³⁸

„Gazeta Dobrogei” informează că, întorcându-se de la Conferința Națională a Partidului Național Român, avocatul Vlădăriu din Turda a fost atacat cu pietre și bastoane. Casa sa și a altor români au fost distruse. Inclusiv ferestrele casei lui Rațiu au fost sparte. Jandarmeria a intervenit. S-au înregistrat un mort și mai mulți răniți.³⁹

Trebuie să precizăm faptul că, în viziunea și activitatea fruntașilor românilor de o parte și de alta a Carpaților, problema organizării – problemă esențială – se desfășoară pe două planuri: continuă activitatea normală și activitatea Astrei și a altor organizații, societăți „civile”⁴⁰. Pe de altă parte, lupta organizată în cadrul și sub conducerea Partidului Național Român. Însăși convocarea și desfășurarea Conferinței Naționale reprezintă un câmp de luptă cu autoritățile maghiare.

Desfășurarea celui de-al doilea Congres al Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor, pe 16 mai 1893, la București, este prezentată de periodicul „Constanța”. Au participat reprezentanți ai aproape tuturor secțiunilor din țară. Sunt prezentate și comentate discursurile lui: D.G. Bursan – președintele provizoriu al Ligii – D.I. Lupulescu – secretar general. Comentariile referitoare la alegerea noului Comitet executiv sunt critice. Semnatarul articolului, care asistasese la Congres, era total nemulțumit de faptul că în expunerea situației Ligii, „*nu s-a pomenit nimic de secțiunea din Dobrogea: Picineaga, iar despre cea din Tulcea Babadagh, nu s-a putut face nici o dare de seamă*”. De asemenea, „*la consfătuirea intimă, pentru compunerea comitetului*

³⁴ *Loc. cit.*, nr. 49, 29 nov. 1892, p. 2

³⁵ „Gazeta Dobrogei”, V, 20 iun. 1893, p. 2

³⁶ *Loc. cit.*

³⁷ „Constanța”, II, nr. 11, 25 apr. 1893, p. 2

³⁸ *Loc. cit.*, nr. 32, 19 sep. 1893, p. 1; nr. 30, 5 sep. 1893, p. 3

³⁹ „Gazeta Dobrogei”, V, 25 iul. 1893, p. 2

⁴⁰ *Vezi De la Pronunțament la Memorandum 1993*

esecutiv, nu s-a accentuat în destul trebuința absolută de a se esclude din afacerile și preocupările Ligei influențele partidelor politice. Drept aceea, în actualul comitet nu sunt reprezentate toate grupările politice din țară, ceea ce ar fi fost neapărat necesar.”. Foarte detaliat este prezentat și *Banchetul Congresului Ligei* – care este prezentat în 3 numere ale ziarului. Sunt sintetizate discursurile vorbitorilor.⁴¹

„Constanța” din 23 mai 1893 își înștiința cititorii că întregul Comitet al Partidului Național din Sibiu a fost dat în judecată de guvernul maghiar pentru memoriul adresat împăratului cu un an în urmă⁴² și, în aceste condiții, președintele Comitetului, Ion Rațiu, a convocat o conferință națională a delegaților alegătorilor români din Transilvania, Crișana și Maramureș, la Sibiu, între 27–29 iunie.⁴³ Aceasta începe însă la 9 iulie 1893. Încă din faza de organizare, autoritățile au interzis Conferința, având ca pretext zvonul că urmau să vină din România persoane care se vor alia în apărarea memorandiștilor și care veneau să agite spiritele împotriva statului maghiar. Comentariile semnatarului articolului sunt de indignare: „se clocesc la Pesta măsurii pentru oprirea conferinței românilor”, iar ungurii „nu mai cunosc nici o margine în infamiile lor”. „Gazeta Dobrogei” publică și Hotărârea primarului Sibiului în acest sens, iar „Constanța” comentează blamarea guvernului maghiar de chiar periodice maghiare, citând din câteva dintre acestea.⁴⁴

Desfășurarea Conferinței este prezentată în presa dobrogeană. Cititorii sunt informați că 24 de români – inclusiv delegați ai studenților din București, Iași, Cluj, Budapesta și Viena – au ajuns la Sibiu. Problemele au continuat însă să apară: nu au mai existat locuri de cazare pentru ei, se anunțase ca, la ședință, să nu fie admiși români din România și „nici măcar corespondenții ziarelor din România” – în condițiile în care cei ai presei ungurești erau admiși. Erau așteptați să coboare din Apuseni 100 de moți călare. Pentru prima dată, participau și reprezentanți ai slovacilor. Conferința a fost deschisă de Rațiu, care a expus plângerile românilor și motivele pentru care s-a preferat, în 1876, politica de pasivitate. De asemenea, a comentat epopeea Memorandumului și le-a cerut românilor să rămână uniți. Periodicul își manifestă nemulțumirea și față de alegerea Comitetului. De asemenea, participanții au declarat că „alegătorii români din Ungaria și din Transilvania se identifică cu comitetul central și aprobă cu desăvârșire memoriul prezentat în 1892 cancelariei imperiului”. Rezoluțiile Conferinței au declarat solidaritatea alegătorilor români cu Comitetul Central, aprobarea, întru totul, a memoriului ce fusese prezentat Cancelariei Imperiale, dezaprobarea măsurilor luate de guvernul maghiar împotriva autorilor Memorandumului etc.⁴⁵ Remarcăm faptul că periodicul „Constanța” a avut un corespondent special la conferința de la Sibiu.⁴⁶ În continuarea articolelor referitoare la Conferința de la Sibiu, sub titlul *Ce vor românii*, periodicul amintit prezintă satul Rășinari și pe locuitorii acestuia, subliniind faptul că „niciun sentiment iridentist nu însuflețește pe Românii din Transilvania. Aceștia supuși sinceri și devotați ai Majestății Sale R și R, care doresc mărirea patriei comune.”. În continuare, articolul prezintă lupta justă, dreaptă a românilor transilvăneni pentru drepturile lor.⁴⁷

Autoritățile maghiare au ordonat scoaterea steagului românesc al tinerimii din Sibiu, drapel ce fusese arborat în sala unde s-a ținut conferința și care fusese dăruit colegilor lor din România, împreună cu un alt stindard.⁴⁸

Cele mai importante ziare engleze au avut reprezentanți la Conferința de la Sibiu și toate articolele publicate susțin cauza românilor. Fragmente sunt prezentate în „Constanța” sub titlul *Presa europeană și cestiunea română*.⁴⁹

⁴¹ „Constanța”, II, nr. 11, 23 mai 1893, p. 1–2; nr. 15–16, 30 mai 1893, p. 2; nr. 17, 6 iun. 1893, p. 1–2; nr. 18, 13 iun. 1893, p. 2–3

⁴² *Loc. cit.*, nr. 11, 23 mai 1893, p. 3

⁴³ *Loc. cit.*, nr. 17, 6 iun. 1893, p. 2

⁴⁴ „Gazeta Dobrogei”, V, 27 iun. 1893, p. 1, 2–3; „Constanța”, II, nr. 21, 1 iul. 1893, p. 2

⁴⁵ „Gazeta Dobrogei”, V, 27 iun. 1893, p. 1; 18 iul. 1893, p. 1–2; „Constanța”, II, nr. 22, 11 iul. 1893, p. 1; nr. 23, 18 iul. 1893, p. 1–2

⁴⁶ „Constanța”, II, nr. 23, 18 iul. 1893, p. 2

⁴⁷ *Loc. cit.*, nr. 22, 11 iul. 1893, p. 2–3

⁴⁸ *Loc. cit.*, nr. 24, 25 iul. 1893, p. 2

⁴⁹ *Loc. cit.*; nr. 26, 8 aug. 1893, p. 3; nr. 27, 15 aug. 1893, p. 2

La această conferință a participat și N.S. Baboianu de la Tulcea. Acesta a vorbit, în numele Dobrogei, la banchetul din grădina Herman, „*exprimând dorința ca sentimentele Dobrogenilor fie aceleași ale tuturor Românilor, și idealul același, de la Nistru până la Tisa, din Constanța și până la Mare*”⁵⁰. Mai mulți constănțeni au trimis o telegramă președintelui Conferinței: „*De la marginile patriei Romîne salutăm cu entuziasm cea mai importantă conferință a noastră. Cu ajutorul Dumnezeului străbunilor noștri 'nainte spre triumful cauzei naționale*”. De asemenea, românii din Hârșova au trimis o telegramă Președintelui Conferinței, Ion Rațiu: „*Cetățenii Hârșoveni felicită cu dragoste și iubire pe valoroșii conducători ai României asuprași. noi suntem cu inima și sufletul alături de voi. Deci urând ca această conferință să-și aibă rezultatul dorit. (SS)L. Oancia, C. Oancia, I. Oancia, D. Pappuc, N. Circă, I.N. Munteanu, V. Călinescu, Ion Gh. Belu, Ștef. Gh. Belu, Gh. Belu, Ion Părciog (?), Al. Popovici, Gh. Coman, S. Munteanu, I.N. Roșculeț, Nec. Oancia, N. Roșculeț, I. Tomoșoiu*”.⁵¹ Se observă clar că onomastica prezentată este una a mocanilor stabiliți în Dobrogea.

Exemplul românilor din Transilvania este urmat și de slovaci, fapt prezentat și dezbătut în paginile „Constanței”.⁵²

Între timp, dobrogenii sunt informați despre interogatoriul luat, la proces, lui Vasile Lucaciu, evidențiind atitudinea demnă și românească cu care a răspuns acesta întrebărilor anchetatorilor.⁵³ De asemenea, este prezentat un articol din „Kreuzzeitung” în apărarea românilor judecați.⁵⁴

Studentii universitari din București și Iași au hotărât să susțină conferințe în favoarea memorandiștilor în toate orașele țării. „Constanța” din 1 iulie 1893 informa despre acest demers, deja pus în practică de studenții bucureșteni, care ținuseră conferințe în câteva din județele țării și aveau în itinerariu și alte orașe, între care Constanța și Tulcea. De asemenea, periodicul publică protestul trimis de aceștia colegilor lor din Europa, împotriva „*mișeliei ungurilor de a căuta să vâre în temnițe pe toți conducătorii Românilor de peste munți*”.⁵⁵

Sub titlul *Noi infamii ungueresci*, „Constanța” din 25 iulie 1893 prezintă noile atacuri la adresa românilor din districtul Făgărașului și din Turda. Este vorba despre injuriile aduse preotului român Nicolae Borza din comuna românească Viștea de Jos de către subprefectul districtului Făgăraș, Kapocsani Mor, aflat în stare de ebrietate. Conflictul a degenerat într-o adevărată bătaie. La Turda, unguri au dat foc caselor unor români – între care Lugoșan, Chioran, Rațiu etc. –, sediului băncii românești „Arieșana”. Acțiunea s-a soldat cu morți și răniți.⁵⁶

Periodicul „Constanța” își informa cititorii despre donația făcută Ligii Culturale de V.M. Kogălniceanu, fiul lui Mihail Kogălniceanu, profund cunoscător al problemelor dobrogenilor.⁵⁷ Era vorba despre 100 de exemplare din *Interpretarea privitoare la espulzarea Românilor de peste Carpați adresată de M. Kogălniceanu*. Comitetul Ligii Culturale îi mulțumea și îl felicita pentru noul titlu „*câștigat la recunoștința tuturor românilor*”.⁵⁸

Pe 22 august, „Constanța” și „Gazeta Dobrogei” aduc noi știri, detaliate, cu privire la situația autorului „Replicii”, studentul Aurel C. Popovici, care este calomniat de ziarele maghiare din Cluj, care susțineau că a fost arestat pentru că a intenționat să fugă în România de teama represiei. Deși apărătorii săi au făcut demersuri pentru eliberarea sa, cauziunea oferită de românii clujeni a fost respinsă și acesta a continuat să fie deținut într-o „*celulă singuratică*”, fiindu-i interziși vizitatorii, sub pretextul holerei. Autoritățile maghiare au interzis 2 apărători, resping dreptul românilor de a participa la proces. Cererea apărătorilor de a se citi

⁵⁰ *Loc. cit.*, nr. 24, 25 iul. 1893, p. 3

⁵¹ *Loc. cit.*, nr. 23, 18 iul. 1893, p. 3; nr. 24, 25 iul. 1893, p. 2

⁵² *Loc. cit.*, nr. 26, 8 aug. 1893, p. 2

⁵³ *Loc. cit.*, nr. 19, 20 iun. 1893, p. 2

⁵⁴ *Loc. cit.*

⁵⁵ *Loc. cit.*, nr. 21, 1 iul. 1893, p. 2; nr. 22, 11 iul. 1893, p. 1–2

⁵⁶ *Loc. cit.*, nr. 24, 25 iul. 1893, p. 2

⁵⁷ Kogălniceanu 1909

⁵⁸ „Constanța”, II, nr. 27, 15 aug. 1893, p. 3

„Replica” în întregul său este, de asemenea, respinsă. Popovici este condamnat la 4 ani de temniță, la 500 florini amendă și cinci sute florini cheltuieli de judecată; fostul administrator al „Tribunei”, Nic. Roman, a primit 1 an de închisoare și trei sute florini cheltuieli de judecată, iar *Cronica* lui Șincai a fost declarată că „merită să fie pusă în foc, iar autorul în furci”. Sunt prezentate, pe larg, discuțiile din timpul procesului.⁵⁹ Mai multe ziare din București au deschis liste de subscripții „la formarea fondului de protestare pentru plata amenzilor la care sunt condamnați frații noștri de peste munți”. Periodicul „Constanța” aderă la această inițiativă, rugându-i pe cititori să subscrie în acest sens la biroul Ligii Culturale din Constanța.⁶⁰

În septembrie 1893, un nou proces de presă este intentat ziarului „Tribuna” pentru un articol apărut cu câteva zile înainte. Semnatarul articolului din „Constanța” încheie, ironic, cu „*Cele multe înainte!*”.⁶¹ Iată, deci, că procesul Memorandumului implică o serie de procese de presă.

Dobrogenii erau informați că, în urma respingerii recursurilor lui Aurel C. Popovici și N. Roman de Curtea de Casație din Budapesta, aceștia urmau a fi închiși așa cum stabiliseră jurații din Cluj.⁶²

În același număr al „Constanței”, se anunța că, pe 21 octombrie, la Sibiu, urma să se țină Marea Conferință a tuturor naționalităților din Austro-Ungaria – croați, dalmațieni, ruteni, slovaci, cehi și români.⁶³

Paralel, presa constănțeană informează și despre boala de ochi a dr. Lucaciu – care, din această cauză, a fost mutat din temnița Sătmăruului la spitalul de la Pesta – și despre un nou proces de presă intentat *Foai Poporului* – ediție a *Tribunei* – redactată de Rusu-Șirianul. Știrea se încheie ironic: „*Încă un fruntaș român la pușcărie*”.⁶⁴ „Constanța” anunță că, la 30 august, orele 3 noaptea, au fost condamnați redactorii „Tribunei”. Septimiu Albini, Ion Rusu-Șirianu, A. Balteș și Dordea. Comentariile periodicului: „*Se vede că Ungurii din Cluj s-au mai resgândit de 2 săptămâni încoace. E posibil ca la aceasta să fi contribuit și dușul ce le-a tras Împăratul Franz Iosef la Boro – Sebeș, care a stigmatizat agresiunea îndreptată contra episcopului Pavel al Oradiei Mari, cu cuvântul gyalazat (infamie), iar apucăturile Ungurilor cu cuvântul de șovinism exagerat. Dar ungerii se pot resbuna cu cele 25 condamnări ce au să mai pronunțe la finele lunii. Ște goje to bolie!*”⁶⁵.

Un articol critic este preluat de „Constanța” din „Lupta Națională” cu privire la apatia de care dau dovadă transilvănenii veniți de peste munți în România în legătură cu soarta fraților lor.⁶⁶

O formă de obținere a fondurilor pentru ajutorarea fraților români în procesuați o constituie organizarea unor acțiuni numite, generic, „baluri”. Astfel de acțiuni continuă și la începutul anului 1894. Astfel, la Cernavoda, s-au adunat 1000 de lei. „Constanța” își prezintă onoarea și recunoștința „*domnilor Păcuraru și ing. Brânză, că într-un orașel atât de mic ca Cerna-vodă s-a putut ajunge la un rezultat atât de frumos*”. Asemenea baluri au fost organizate și la Hârșova și la Constanța și un altul era preconizat la Medgidia, unde „*domnii membrii Bucur, Lupea, Frații Motoiu, Golea, Șteflea, Velcu etc.-din nou o totală onomastică mocănească – n.n. – nu se vor lăsa mai prejos*”.⁶⁷ De asemenea, „Constanța” informează că Liga Culturală a primit de la dl. Brătianu 49 de lei oferiți de funcționarii CF.⁶⁸

Pe prima sa pagină, „Constanța” din 6 februarie 1894 publică articolul *Chestiunea Română și D. Gladstone*. Este vorba despre zvonul emis de unguri cum că problema românească ar pune în pericol Tripla Alianță. Ca urmare, este trimis la fața locului un jurnalist, care, la întoarcere, îi relatează ministrului Gladstone cum că românii din Transilvania sunt de nemulțumit, că o eventuală independență a Ardealului este mai primejdioasă decât pentru Tripla Alianță decât păstrarea statu-quo-ului. Acesta aduce în discuție și situația

⁵⁹ „Gazeta Dobrogei”, V, 5 sep. 1893, p. 2; 6 sep. 1893, p. 2; „Constanța”, II, nr. 28, 22 aug. 1893, p. 3; nr. 29, 29 aug. 1893, p. 2; nr. 30, 5 sep. 1893, p. 2

⁶⁰ „Constanța”, II, nr. 29, 29 aug. 1893, p. 2; nr. 30, 5 sep. 1893, p. 3

⁶¹ *Loc. cit.*, nr. 32, 19 sep. 1893, p. 3

⁶² *Loc. cit.*, nr. 33, 31 sep. 1893, p. 3

⁶³ *Loc. cit.*

⁶⁴ *Loc. cit.*, nr. 29, 29 aug. 1893, p. 2

⁶⁵ *Loc. cit.*, nr. 30, 5 sep. 1893, p. 3

⁶⁶ *Loc. cit.*, nr. 34, 3 oct. 1893, p. 2–3

⁶⁷ *Loc. cit.*, III, nr. 3, 16 ian. 1894, p. 3

⁶⁸ *Loc. cit.*, II, nr. 6, 6 feb. 1894, p. 3

secuilor din Ungaria, analiza fiind una pertinentă. Concluzia acestuia este că independența românilor este imposibilă.⁶⁹

Despre un nou proces antiromânesc de la Curtea cu Jurați Cluj informează „Sentina Dobrogei” din 5 iunie 1894. Este vorba despre 16 preoți români din județul Bistrița-Năsăud care trebuiau să răspundă în procesul de presă ce li se intentase pentru o scrisoare de solidaritate cu condamnații memorandiști, publicată în „Tribuna”. Lor li se adăuga Ion Popa Neacșa – în calitate de editor al gazetei respective – și Andrei Balteș – redactor responsabil.⁷⁰

Procesul Memorandumului este, în continuare, îndeaproape urmărit și prezentat de presa constănțeană, care publică documente⁷¹, informații și comentarii.

Pe 17 aprilie 1894, „Sentina Dobrogei” anunța că pe data de 31 aprilie, era programat procesul, unic, „pe care autoritățile Maghiare l-au înscenat patrioților și neobosiților luptători ai libertăților de peste munți”. La acesta urmau să participe delegați ai tuturor zonelor țări.⁷²

Românii din Dobrogea au trimis declarații, telegrame de încurajare a frunțașilor români implicați în procese datorită activităților lor patriotice, s-au făcut subscripții pentru reparare de biserici, pentru sprijinirea ziarelor românești din Transilvania, a orfanilor, văduvelor și bătrânilor. De asemenea, Secția Constanța a Ligii a trimis Ligii centrale de la București 400 de lei proveniți de la balul organizat special la Cernavoda. În același scop, urmau să se organizeze și alte baluri.⁷³

În ziua de 19 aprilie toți românii din Regat au protestat prin mitinguri împotriva atitudinii unguilor față de românii transilvăneni. Comentariul *Din evenimentele zilelor* din „Sentina Dobrogei” subliniază faptul că întreaga societate românească este alarmată de procesul intentat membrilor Comitetului Național Român din Ardeal, „reprezentanți legali a peste 3 milioane de români”. „Poporul român liber s-a ridicat ca un singur om ca să protesteze contra barbarilor ce să săvârșesc asupra unui întreg neam din mijlocul Europei”.⁷⁴

Sentina Dobrogei, prezintă, în paginile sale, mitingul de solidaritate de la Hârșova, din 19 aprilie 1894, la care au participat „români din localitățile învecinate și din Hârșova, grupuri, grupuri și pe fețele tuturor se citea lămurit indignarea și durerea”. În cadrul serviciului divin oficiat cu acest prilej, s-a făcut o rugăciune „pentru îmblânzirea dușmanilor și prigonitorilor înverșunați ai neamului nostru”. Întreaga adunare și-a îndreptat „rugăciunile lor ferbinți către tronul Celui Prea Înalt, ca să protegă sânta cauză a fraților noștri, îngenuncheați de urgia dușmanilor seculari”. Pe drumul spre grădina orașului, mulțimea a fost acompaniată de „Deșteaptă-te române!” Aceștia s-au adunat în numele celei mai înalte datorii „de simț către frații noștri asupriți, contra căroră șovinismul maghiar a declarat un război de exterminare, care este o pată rușinoasă pentru bătrâna Europă, cultă și civilizată, care tolerează încă ca în mijlocul ei să se săvârșească lucruri înfiorătoare și nedemne de reputațiunea bătrânului secol al 19-lea”. Frunțașul mocanilor dobrogeni, Ioniță Oancea, este ales președinte al adunării. Luca Oancea a citit manifestul studenților universitari în „questiunea fraților asupriți”. Doctorul orașului Hârșova, Veisenberg, profesorii Ion Măgură, Petre Mohor și alții au criticat „vandalismul maghiar și au protestat cu toată energia durerei și indignărei contra nelegiuirilor și tiraniilor acelora pe care nici timpul nici civilizațiunea și cultura modernă n-a fost în stare să le curețe firea de coaja sălbăticiei de odinioară...”. Adunarea a trimis telegrame președintelui Ligii Culturale – V.A. Urechia –, președintelui Comitetului Național din Transilvania – dr. I. Rațiu – și regelui Carol I, în care și-a exprimat „cuvântul său de aderare în lupta pentru salvarea libertății fraților noștri, isbiți în modul cel mai crunt în soarta și destinele lor, și a cerul sprijinul Tronului pentru triumful sfintei noastre cauze naționale”. Aceste telegrame, publicate în paginile periodicului, au avut un număr mare de semnături. De asemenea,

⁶⁹ *Loc. cit.*, p. 1–2

⁷⁰ „Sentina Dobrogei”, I, nr. 8, 5 iun. 1894, p. 3

⁷¹ „Constanța”, I, nr. 34, 9 aug. 1892; nr. 39, 13 sep. 1892, p. 1

⁷² „Sentina Dobrogei”, I, nr. 1, 17 apr. 1894, p. 3

⁷³ „Constanța”, II, nr. 24, 25 iul. 1893, p. 3; nr. 26, 1 aug. 1893, p. 3; nr. 43, 12 dec. 1893, p. 3

⁷⁴ „Sentina Dobrogei”, I, nr. 3, 1 mai 1894, p. 2

participanții au votat „o moțiune de protest contra înscenării monstruosului proces intentat contra apărătorilor neamului nostru de peste munți”.⁷⁵

Tonul articolului din „Santinela Dobrogei” de pe 1 mai 1894 referitor la poziția lui Mihail Koiciu, în calitate sa de președinte a Ligii Culturale secțiunea Constanța față de situația românilor transilvăneni este unul deosebit de critic.⁷⁶ Mihail Koiciu este caracterizat, în zeflema, drept „cunoscutul patriot român” – care nu a organizat nici o manifestare în apărarea românilor transilvăneni. Secțiunea din Dorohoi a Ligii, condusă de „românul Chernbach” – aflat în înțelegere cu prefectul județului, un recunoscut antiromân, fost subprefect de Hârșova, Argyzopilos – și cea din Constanța au fost singurele care nu au organizat nici un miting, „nu a trimis nici aderări de luptă culturală secțiunii centrale, nici încurajări neobosiților luptători... Secțiunea de Constanța nu a dat earăși în aceste zile de durere pentru neamul nostru semne de viață căci pe dl. Koiciu ce-l interesează soarta românului? Pe domnia sa îl interesează soarta pripășiților fără patrie și neam cărora le dă tot concursul spre a înăbuși aspirațiunile românești. Noi îl sfătuim să meargă la Dorohoiu și să dea mâna ci cel d-acolo, spre a se forma radioasa trinitate *Arghyopolos – Kernebach. Koiciu*”. Criticile la adresa președintelui Ligii Culturale Constanța continuă, în antiteză cu laudele la adresa românilor din plasa Hârșova, singurii care au organizat mitingul, au trimis telegramele amintite și au organizat o delegație care să participe la mitingul de la București. În continuare, articolul descrie desfășurarea mitingului din capitală, neomițând să amintească, de câte ori poate, lipsa delegației constănțene și mai ales pe cea a lui Koiciu, care, se pare că, în acele zile se afla la București pentru a vota bugetul orașului și „pentru a mijloci cu comunitatea elină de aici ca să poată forma prin biserică un stat în stat”, dar care n-a putut să participe la miting. În schimb, Costache Oancea a plecat la Cluj pentru a asista la procesul memorandiștilor. Semnatarul articolului îi îndeamnă pe bunii români membrii ai Ligii Culturale din Constanța să-l înlăture imediat pe președintele Ligii „care răspunde la numele de Koiciu, deoarece nu este în stare nici cu mintea nici cu inima să se înalțe la demnitatea ce prin surprindere a usurpat-o...”.⁷⁷

În acest timp, veneau vești alarmante de la Cluj, oraș care se afla în stare de asediu. Artileria se afla în jurul orașului, iar moșii, înarmați cu securi, erau în fierbere. Exista teama unei revolte, în condițiile în care în oraș erau 20 000 de țărani. Viețile lui Rațiu, lui Lucaciu și lui Septimiu Albini erau în primejdie – ultimii doi primind amenințări de la jandarmi. Aceștia cer protecție Împăratului, iar o delegație de 3 țărani români au mers la Împărat pentru a-i expune teroarea la care sunt supuși românii din Transilvania, cărora li se făcuseră percheziții românilor și peste 2 000 fuseseră escortați, de jandarmi, la gară, încărcăți în trenuri de marfă și goniți din oraș. Cu toate acestea, românii se adunau în Cluj, iar membrii Comitetului Național Român erau salutați și apărați de aceștia, fapt ce i-a determinat pe husari să-i împărștie cu baionetele, unul dintre români fiind ucis. Studenții și ziariștii din România erau urmăriți și, simțindu-se în pericol, au cerut protecție Consulatului Român de la Pesta. Jurații maghiari nu au permis acuzațiilor memorandiști interogatoriul în limba română. În urma protestelor, apărătorii lor s-au ales cu amenzi. În acest timp, deosebit de înflăcărați, românii le susțineau cauza, îi sprijineau și îi omagiau deschis.⁷⁸ Românismul ardelenilor era dat drept exemplu și dobrogenilor.⁷⁹

Informațiile despre procesul memorandiștilor continuă și în numerele următoare ale presei constănțene. Cititorii sunt informați despre sentințele primite de fruntașii români.⁸⁰

Deosebit de interesantă ni se pare atitudinea fruntașilor politici ai Dobrogei și a populației acestui ținut față de Angelo de Gubernatis, impresionantă personalitate a culturii italiene, care a renunțat, oficial,

⁷⁵ *Loc. cit.*, nr. 2, 24 apr. 1894, p. 2–3

⁷⁶ Nu problema fraților români din Transilvania constituia obiectul disputei politice între prefectul Mihail Koiciu și opozanții săi, ci interesele. Acestea se răsfrâng și asupra aprecierii activității Ligii Culturale de la Constanța, despre care se spune că e cea mai inactivă.

⁷⁷ „Santinela Dobrogei”, I, nr. 3, 1 mai 1894, p. 2–3

⁷⁸ *Loc. cit.*, p. 3

⁷⁹ *Loc. cit.*, I, nr. 4, 6 mai 1894, p. 2–3

⁸⁰ *Loc. cit.*, nr. 5, 14 mai 1894, p. 3

de titlul său de membru onorific al Academiei Maghiare, sprijinind, fâțiș, cauza românilor. Periplul său prin Dobrogea e foarte mult apreciat de societatea „cultă” a regiunii.⁸¹

Un articol de primă pagină din „Sentinela Dobrogei”, intitulat *Cestiunea națională*, se vrea o lecție pentru dobrogeni. Aceștia sunt îndemnați ca, în acel moment în care „prin sentința apărătorilor neamului nostru, voiește să se răpească avutul eroilor de peste munți, noi din toate unghiurile țării să trimitem obolul nostru și acolo unde deci sunt condamnați să easă mii, unde sunt mii sute de mii”. Mulțumind lui G.M. Lahovary pentru inițiativa de a deschide o listă de subscripții în „L'Independence Roumanie”, „Sentinela Dobrogei” anunță, și ea, deschiderea unei liste de subscripții și face apel la „toată suflarea românească din Dobrogea să trimită obolul ei”.⁸²

„Sentinela Dobrogea” comentează și renumirea în funcție a fostului de prim ministru al Ungariei – înverșunat antiromân –, după ce acesta demisionase. „Ce ironie a soartei! Lucaciu strigă « trăiască împăratul » și merge în temniță, liberalii maghiari strigă « jos împăratul » și Franz-Iosef le dă pe mână iarăși frânele guvernului”. O nouă prigoană împotriva românilor deja începuse. Alți 16 preoți erau deferiți Curții cu juri, învinuiți a fi aderat la Memorandum. Chiar și în această situație, periodicul are puterea de a privi cu optimism spre viitor: „Ori care ar fi combinațiile curței de la Viena și Buda-Pesta, ele sunt niște măsuri momentane, care nu vor stăvili o mișcare susținută de un neam întreg. Posternarea împăratului la Buda-Pesta departe de a descuragea pe români îi va întări căci vor vedea că mântuirea lor nu va mai trebui să atârne de grația unui singur om, ci de forța viguroasă a lor proprie. Semne de izbândă se arată.”⁸³ Pe 19 iunie 1894, periodicul amintit anunța că printr-o decizie ministerială a fost interzisă activitatea Comitetului Național Român de la Sibiu, iar președintele său, amenințat dacă va continua activitatea. Ziaristul consideră că această măsură îi va îndârji pe români și va face să renască „un mare comitet, în care va intra peste 3 milioane de asupriți și atunci lupta ... va fi între guvernul de la Pesta și întregul popor român de peste Carpați”. Este amintit din nou cazul lui Lucaciu și al preoților români, pe care ungurii „nu vor isbuti să-i nimicească însă, căci poporul întreg viețuiește în ei (...) Aceste nelegiuiri pare că grăbesc ceasul cel din urmă, care va trebui să sune poate înainte de vreme. Să fim pregătiți pentru acel ceas, căci atunci când va suna, se va hotărâ nu de soarta fraților noștri, dar de libertatea politică a întregului neam românesc.”⁸⁴

Tonul abordat de „Sentinela Dobrogei”, în iunie 1894, este unul optimist: „Oricare ar fi combinațiile curții de la Viena și Buda-Pesta, ele sunt niște măsuri momentane, cari nu vor stăvili o mișcare națională susținută de un neam întreg, posternarea împăratului la Buda-Pesta departe de a descuraja pe români, îi va întări, căci vor vedea că mântuirea lor nu va mai trebui să atârne de grația unui singur om, ci de forța viguroasă a lor proprie. Semne de izbândă se arată. Când temnițele vor începe să se umple de acei ce cer libertatea, neamul nostru va merge înaintea închisorilor, va deschide ușile lor, va zdrobi lanțurile robiei, căci este veacul libertății și înăbușită, mai mult cu mai mare putere va izbucni.”⁸⁵

Preluând o informație din „Gazeta Transilvaniei”, „Sentinela Dobrogei” informează că, la un banchet al ziariștilor la Hamburg, un student german a dezaprobat comportamentul ungarilor față de români și a toastat în sănătatea și prosperitatea poporului român. Consulul Austro-Ungariei, prezent la banchet, a cerut primarului să-i oprească studentului cuvântarea și a părăsit sala.⁸⁶

În același număr, „Sentinela Dobrogei” anunța dezbaterea celui de-al 70-lea proces de presă al „Tribunei” la Curtea cu jurați din Cluj. Era vorba despre preoții semnatari ai unei scrisori de aderență cu cauza memorandiștilor. Cei judecați sunt: părintele protopop Cuteanu, Andrei Balteș și Ion Popa Neacșa – care au primit amenzi. Paralel, continuau dezbaterile Curții de Casație din Budapesta în recursul făcut de membri Comitetului Național Român condamnați în procesul Memorandumului. În acest timp, se

⁸¹ Dumitrașcu 1977, p. 477–480; Bădic 1984

⁸² „Sentinela Dobrogei”, I, nr. 7, 29 mai 1894, p. 1

⁸³ *Loc. cit.*, nr. 8, 5 iun. 1894, p. 2

⁸⁴ *Loc. cit.*, nr. 1, 19 mai 1894, p. 2

⁸⁵ *Loc. cit.*, I, nr. 8, 5 iun. 1894, p. 2

⁸⁶ *Loc. cit.*, nr. , 11, 26 iun. 1894, p. 2

informează că românii li s-au alăturat și alte naționalități oprimate din Ungaria – slovacii și sârbii –, care urmau să se întrunească într-un congres. „De azi încolo forța lor va fi neînvingătoare, căci ceia ce una nu putea să facă, vor face câte treilea la un loc.”⁸⁷

Un articol privitor la respingerea Curții de Casație din Budapesta a recursului membrilor Comitetului Național condamnați la Cluj „ca să ispășească curajul ce au avut de a cere pentru un popor asuprit de veacuri, dreptate”, este publicat în „Sentinela Dobrogei”. „Glasul mișcător al marelui preot Lucaciu cinci ani nu va mai răsuna în frumoasele văi ale Ardealului, cinci ani va fi smuls de la sânul parohienilor săi, cinci ani copilele și soția lui vor fi departe de părintele și soțul care face fală românismului... Lacrimi trebuie să verse românul din toate unghiurile pământului la auzul acestei vești, lacrimi de durere dar și de bucurie...căci suferința lor va aduce ușurare poporului român, suferință pe care fălosul veac de libertate va trebui să se răzbune. Pe acești martiri ai cauzei naționale să-i urmărim cu inima și cu cugetul, căci durerea lor va fi micșorată când vor scie că tot ce este simțire românească este cu ei. Temnița nu trebuie să-i îngrozească, căci întreaga țară a Ardealului este o temniță astăzi. (...) Chestiunea românească trebuie agitată azi mai mult decât niciodată și se agită în adevăr. (...) Grelele situațiuni create prin sentința de la Pesta ne impune să pășim mai departe în lupta națională, ca să scăpăm vieța martirilor și cu a lor pe a neamului românesc.”⁸⁸

Chiar în aceste grele momente, „Sentinela Dobrogei” abordează un ton de speranță și încurajare: „Grelele situațiuni create prin sentința de la Pesta ne impune să pășim mai departe în lupta națională, ca să scăpăm viața martirilor noștri și cu a lor pe a neamului românesc (...) Peste câteva zile martirii neamului nostru vor merge în temnița maghiară ca să ispășească curajul ce au avut de a cere pentru un popor asuprit de veacuri dreptate. (...) Mulți sunt anii condamnării, dar puțini vor rămâne, căci poporul român nu va lăsa să-și istovească viața acei ce au luptat pentru el. Poporul român nu poate avea azi altă țință decât libertatea conducătorilor lui.”⁸⁹

Alte vești sunt aduse spre informarea dobrogenilor: din Șișești, dr. Vasile Lucaciu a fost escortat, pe jos, de 12 jandarmi, 60 km, până la Răstoci, unde era așteptat de alți jandarmi, care-l escortau pe Gheorghe Pop de Băsești – președintele Comitetului Național Român. Familiei și rudelor lui Lucaciu nu li s-a permis să-l urmeze decât la 2 ore distanță. După 2 zile, cei doi au ajuns, deosebit de obosiți, la Cluj. Barcianu, Cristea, Comșa, Domide, Barbu, Roman și Mihali au fost însoțiți, fiecare, de câte un jandarm de la Vátz, cu baioneta scoasă. Mihali a fost smuls de la căpătâiul soției sale bolnave, iar Patița era bolnav de friguri, într-o stare foarte gravă. Aurel Suci și M. Veliciu erau arestați provizoriu în temnița din Arad. De asemenea, se comentează zvonul privind împușcarea lui Lucaciu și disperarea ce a cuprins întreaga românie de o parte și de alta a Carpaților și sunt prezentate închisorile în care erau încarcerati liderii românilor – despre care se afirmă că vor deveni sfinte, ca loc de pelerinaj pentru popor. Autorul îi încurajează pe cei încarcerati, care au în spate „milioane de suflete” de români și opinia publică europeană, sensibilizată de presă. În acest sens, sunt aduse exemplificări din periodice franceze, italiene, rusești și engleze. În timp ce martirii neamului românesc erau duși la temniță, ministrul maghiar Hieronymi cutreiera Ardealul spre a-i îndemna pe români la o politică moderată: „Plimbă-se ministrul ca să vadă ce a semănat și să culeagă în loc de simpatii o ură neîmpăcată, ură pe care românii o manifestă prin tăcere la trecerea lui”. Articolul se încheie într-un ton plin de speranță în viitor.⁹⁰ Cestiunea națională din 14 august al „Sentinei Dobrogei” dovedește că, într-adevăr, temnițele în care erau încarcerati naționaliștii români deveniseră locuri de pelerinaj: „Români, săraci și bogați, din toate unghiurile Ardealului, merg la Vátz și la Seghedin, ca să audă glasul fermecător al acelora care și-au jertfit libertatea lor pentru a dobândi libertatea unui neam întreg. Pe când poporul aleargă cu grămada la martirii lui, pe atunci maghiarii îi adună pe învățătorii români la conferință, pentru ca cu puterea autorității să-i forțeze a glăsuși acea limbă, pe care o urăște

⁸⁷ Loc. cit.; nr. 12, 13 iul. 1894, p. 2–3

⁸⁸ Loc. cit., nr. 13, 10 iul. 1894, p. 2

⁸⁹ Loc. cit. Vezi și Murgescu 1939

⁹⁰ „Sentinela Dobrogei”, I, nr. , 15, 24 iul. 1894, p. 2, 3

tot ce e suflet și inimă românească.” În continuare, este pusă la zid, argumentat, încercarea maghiarilor de deznaționalizare a românilor.⁹¹

Atitudinea pasivă a Secțiunii Ligii Culturale din Constanța este criticată dur în „Sentinela Dobrogei”. În timp ce în toată țara – și în orașele dobrogene – au loc mitinguri de protest, adeziuni la cauza națională, sunt adunate fonduri pentru ajutorarea celor întemnițați, Liga Culturală din Constanța nu a făcut nimic. Semnatarul acestui articol se întreabă îndreptățit: „*Elementul românesc din Dobrogea este el nepăsător față cu mișcarea națională?*”. Răspunsul vine prin exemplificărilor acțiunilor de sprijin național de la Hârșova, Medgidia și Cernavoda, dar și prin seria de retorice semne de întrebare: „*Cum se face că pe când românii de dinafară nu stau nepăsători, secțiunea centrală stă în amorțire? Nu cum-va conducătorului ei îi lipsește focul sacru al românismului, care trebuie să miște ori și ce inimă românească?*” Atunci când i s-a reproșat secțiunii centrale dobrogene că nu a făcut nimic, aceasta a răspuns că motivele sunt politice, „*de teamă să nu supere pe confrății d-lor de luptă municipală*”. Și, se comentează în continuare, „*Cine uare curagiul acestei mari idei, cine nu are entuziasmul acestei cauze mari, să se dea în lături!*”. Periodicul subliniază că dobrogenii trebuie să-și manifeste sprijinul pentru frații lor de peste munți și această sarcină organizatorică revine secțiunilor Ligii Culturale, inclusiv cea constănțeană.⁹²

În acest timp, studenții din Transilvania, Bucovina, Iași și București, erau primiți la Constanța, unde se desfășura cel de-al XV-lea Congres al Studențimii Universitare Române, cu „*Deșteaptă-te, române?*”⁹³ O zi întreagă a fost dedicată, exclusiv, problemei naționale. Primirea lor la Tulcea și la Constanța a fost una deosebită.⁹⁴ În Piața „Ovidiu” a avut loc, pe 11 septembrie 1894, o mare adunare națională pentru sprijinirea luptătorilor transilvăneni.⁹⁵

La începutul lui noiembrie 1894, Koiciu – președintele Ligii Culturale secțiunea Constanța – și-a dat demisia din funcție, iar vicepreședintele, Furtună, a fost mutat cu serviciul la București. „Sentinela Dobrogei” publică înștiințări de organizare a unei ședințe ordinare pentru alegerea unui nou președinte și a altui vicepreședinte.⁹⁶

În numele „*sufărării românești din dreapta Dunării*”, „Sentinela Dobrogei”, salută, în noiembrie 1894, Conferința Națională de la Sibiu a naționalităților oprimate din Imperiu, menționând că: „*Ungurii, aruncând în temniță pe conducătorii poporului român de sub coroana lui Sf. Ștefan, socoteau că mișcarea națională începută va înceta, căci nu poporul, ziceau ei, reclamă drepturile naționale, ci o mână de agitatori fac toată gălăgia în Transilvania. Astăzi, însă, poporul român de dincolo, dă cea mai formală dezmințire tuturor acelor aserțiuni*”.⁹⁷ Periodicul prezintă și atitudinea autorităților maghiare față de Conferința românilor de la Sibiu. De asemenea, critică și poziția lui Alexandru Mocioni, „*român renegat, care pentru o parte din putere jertfește, nu conștiința sa, pe care au vândut-o de mult, dar trecutul și luptele cele mai sfinte ale martirilor cauzei naționale*”. Același atitudine este afișată și de presa maghiară.⁹⁸

Același periodic comenta poziția ministrului ungar de Interne față de declarațiile deputatului român Nicolae Șerban. Hieronymi afirma că „*va înmulți mereu geandarmeria, cât timp românii din Transilvania nu se vor astâmpăra și va merge până la a înființa în fiecare comună un post de geandarmerie*”. În cadrul ofensivei guvernului și partidelor politice maghiare împotriva românilor, periodicul mai amintește și declarațiile conțelului Apponyi.⁹⁹ Comentând *Situațiunea din Transilvania*, periodicul considera că „*Nu cu paleative efemere se*

⁹¹ *Loc. cit.*, nr. 18, 14 aug. 1894, p. 2

⁹² *Loc. cit.*, nr. 13, 10 iul. 1894, p. 3. Este de la sine înțeles că problema „inactivității” filialei din Constanța a Ligii Culturale este sau nu reală, este o problemă de conflicte politice locale, care debușează, din nefericire, în astfel de dispute.

⁹³ *Loc. cit.*, nr. 22, 11 sep. 1894, p. 3; nr. 24, 25 sep. 1895, p. 2

⁹⁴ *Loc. cit.* nr. 23, 18 sep. 1894, p. 2

⁹⁵ cf. Dumitrașcu, Lascu 1983 (1), p. 55. Vezi și Netea 1993, p. 249

⁹⁶ „Sentinela Dobrogei”, I, nr. 29, 6 nov. 1894, p. 3; nr. 31, 20 nov. 1894, p. 3

⁹⁷ *Loc. cit.*, nr. 31, 20 nov. 1894, p. 2

⁹⁸ *Loc. cit.*; nr. 32, 27 nov. 1894, p. 2. Judecata lui Mocionii era nedreaptă. Știe toată lumea că cele două partide naționale românești din Transilvania – cel din Banat și cel din Transilvania – aveau linii tactice diferite – activismul și pasivismul – În cel mai rău caz, aprecierea poate fi a unor ziariști din Constanța și atât.

⁹⁹ *Loc. cit.*, nr. 31, 20 nov. 1894, p. 2

va putea opri mișcarea românilor din mersul ei. Nu alegerea câtorva deputați români este idealul mișcării naționale din Transilvania, ci respectarea drepturilor naturale ale fiecărei națiuni...”.¹⁰⁰

Dezinformarea periodicelor maghiare tind să înrăutățească situația din Transilvania. În acest sens, „Sentinela Dobrogei” informează despre știrea ziarului ungueresc „Budapesti Hirlap” conform căruia Liga Culturală urma să semneze o petiție privind eliberarea românilor de la Cluj, care să fie înmănată Împăratului de mitropolitul primat Victor Mihali. În jurul acestei știri, periodicul maghiar a țesut o adevărată intrigă, ce-i implica pe rege, ministrul român de Interne și alți oameni politici.¹⁰¹

Urmează o serie de știri privitoare la corespondența dintre românii naționaliști din Transilvania și cei de dincoace de Carpați. Un redactor al „Tribunei” a primit, prin poștă, o scrisoare dezlipită de la d-na Rațiu, din Seghedin. La reclamația făcută, a primit răspuns: „Scrisoarea este întreagă”. Comentariul jurnalistului constănțean: „Răspuns demn de urmașii lui Arpad”.¹⁰² Și un alt articol în același sens: „Mustăcioșii nu se dau înapoi de la nici o infamie. Pentru ori-cine îl simte că stă în corespondență cu familiile întemnițaților martiri ai românismului, le desface scrisorile și le arde în piața publică. Tot această soartă au și scrisorile din țară de la noi. Nu ajunge la destinație niciodată. Români ce fac parte ca membrii în comitetul național li se fac zilnic procese de contravenții și sunt condamnați cu duiumul. Și mai strigă pintenații că românii sunt exclusiviști și nu vor să se asimileze cu ei!!!”.¹⁰³

Tonul energic, optimist al articolelor din *Sentinela Dobrogei* se remarcă, în mai 1895, și la aniversarea revoluției de la 1848: „Aducându-se aminte de vremurile eroice de la 1848, noi, aceștia, din România liberă nu dorim altceva decât aceeași decizie energică, aceleași sentimente de frățietate și de unanimă părere să animeze pe frații noștri subjugați, în lupta titanică ce au întreprins contra asupritorilor neamului românesc...”.

Seria proceselor urmează. „Sentinela Dobrogei” informează cititorii despre un nou „proces monstru” intentat învățătorului Simeon Sucaciu din Cioroe și altor 18 țărani pentru adeziune la Memorandum și pentru agitație. Cu câteva zile înainte abia ieșiseră din „temnița de la Vátz condamnații Dionisie Roman și Nicolae Christea. Discuțiunile urmate în Camera Maghiară în privința agitațiunii naționalităților sunt caracterizate foarte defavorabil chiar de ziarele maghiare.”.¹⁰⁴

Și în următoarele săptămâni știrile privitoare la Transilvania curg în presa dobrogeană. Mitropolitul Miron, care a dovedit astfel că „s-a pus în serviciul unguilor”, a dezaprobat conduita preotului Nicolae Cristea în problema națională, ceea ce putea duce la scandaluri în sânul Sinodului. O altă informație, în același număr al „Sentinelei Dobrogei”: Ministrul regal al Cultelor și Instrucțiunii Publice maghiar a invitat consistoriul ca, după eliberarea din temniță a profesorilor Dionisie P. Barcian și Dimitrie Comșa, să li se facă proces disciplinar.¹⁰⁵ Mai mult, Baroul avocaților din Arad a hotărât să retragă dreptul de a profesa avocaților Andrei Socciu și Mihai Velici, deoarece fuseseră condamnați în procesul Memorandumului și, „prin urmare deveniți prin o sentință judecătorească trădători de patrie. Nici în închisoare n-ară pace românii!”.¹⁰⁶ Profesorul Vasile Mangra din Arad a fost dat în judecată, fiind acuzat că este autorul horei „M-am suit la munte-n zori”, pentru care erau urmăriți și învățătorii P. Costin și S. Hetet.¹⁰⁷ Despre *Starea martirilor din Transilvania*, „Sentinela Dobrogei” preia fragmente din scrisoarea trimisă de Felicia, fiica lui Ion Rațiu, care se plânge de cenzurarea scrisorilor către tatăl său, de starea de sănătate a tatălui său și a părintelui Lucaciu. Alte scrisori ale ficelor doctorului Rațiu privitoare la starea de sănătate și de spirit a celor întemnițați vor fi prezentate de periodic și în zilele următoare.¹⁰⁸

¹⁰⁰ *Loc. cit.*, nr. 38, 15 ian. 1895

¹⁰¹ *Loc. cit.*, nr. 40, 30 ian. 1894, p. 1–2

¹⁰² *Loc. cit.*, nr. 41, 12 feb. 1895, p. 3

¹⁰³ *Loc. cit.*, nr. 42, 19 feb. 1895, p. 3

¹⁰⁴ *Loc. cit.*, nr. 47, 27 mar. 1895, p. 3

¹⁰⁵ *Loc. cit.*, nr. 50, 23 apr. 1895, p. 3

¹⁰⁶ *Loc. cit.*, II, nr. 6, 11 iun. 1895, p. 3

¹⁰⁷ *Loc. cit.*, nr. 7, 27 iun. 1895, p. 2; nr. 9, 9 iun. 1895, p. 1

¹⁰⁸ *Loc. cit.*, nr. 4, 28 mai 1895, p. 2

Pe 4 iunie 1895, „Sentinela Dobrogei” publica momente ale judecării pe fond a procesului părintelui Lucaciu, care, grav bolnav fiind, a fost adus forțat de la Seghedin la Sătmar. Atitudinea sa este una demnă, părintele incriminând nedreptățile ce i s-au făcut. Articolul continuă cu prezentarea altor condamnării ale românilor transilvăneni: Leticia Stoica din Abrud, condamnată la 5 zile de închisoare ordinară pentru că a adunat obiecte pentru tombola organizată de Societatea domnișoarelor din București; învățătorul Vasile Nicoară din comuna Honig, preotul Pachi, din comuna Berghiu, N. Munteanu, Reveca Munteanu, Reveca Zofa, Aurora Hațeganu și țăranul Nicolae Ispas, pentru că au cântat „Doina lui Lucaciu”; primarul comunei românești Sântimbru a fost suspendat din funcție datorită participării sale la procesul Memorandumului și pentru că a adunat bani pentru ca mai mulți țărani să meargă la Cluj.

De asemenea, cititorii sunt informați despre bucuria românilor transilvăneni ocazionată de instalarea ca mitropolit al Blajului a lui Victor Mihali, care era privit de unguri drept „*pericol național și ca o încurajare dată «agitatorilor valahi»*”. Semnatarul articolului spera ca, astfel, Blajul „*să devină focarul, de unde să se răspândească în toată românimea subjugată razele calde și de încurajare a iubirii de neam și de lege*”.¹⁰⁹

Aceeași „Sentinela Dobrogei”: „*Ungurii au revenit la ideea de a fonda un ziar unguresc, în limba română. Acel ziar va apărea în curând sub direcțiunea cunoscutului renegat Alexis György*”.¹¹⁰

O telegramă de la Budapesta este publicată de „Sentinela Dobrogei” cu litere mari: „*Congres reușit pe deplin, naționalitățile bine reprezentate, în special Români: 500 delegați au luat parte. Luca*”. Hotărârile Congresului sunt publicate în periodicul amintit. Mai multe informații despre acest eveniment consemnează periodicul „Constanța”.¹¹¹

Presa constănțeană informează și că, la Congresul Interparlamentar de la Bruxelles, V.A. Urechea a depus un protest formal împotriva alegerii Budapestei ca loc al Congresului din următorul an, în condițiile în care patrioții români lăncezeau în temnițele maghiare pe motive naționale.¹¹²

Presa dobrogeană publică știri despre Liga Culturală. De exemplu, este anunțată organizarea unui bal – în accepțiunea pe care am precizat-o deja, ca formă aducătoare de venituri pentru sprijinirea mișcării memorandiste – la care urmau să participe și domnișoarele Rațiu.¹¹³ În mai 1895, „Sentinela Dobrogei” anunța mișcarea de înființare a unei noi Ligi de către N. Filipescu, V. Arion, Em. Lahovary, Ion Grădisceanu și alții.¹¹⁴

„Constanța” publică o „*înștiințare*” privitoare la pregătirea în teritoriu al Congresului Ligii de pe 21–22 mai 1895. În acest sens, pe ordinea de zi adunării generale a Ligii din Constanța erau: alegerea delegaților pentru congres; alegerea comitetului secțiunii pentru 2 ani. Un articol publicat în același ziar critică „*indiferentismul ce a cuprins pe toți românii de aici, românii transilvăneni mai cu seamă, atât de mulți la număr și, relativ, dintre cei mai cu stare printre populațiunea rurală*”. În susținerea acestei idei periodicul îl citează pe Șincai: „*Români, cari, după ce apucă la ceva, mai toți și uită de neamul și sângele din care sunt prășiți*”. După moartea inițiatorului Ligii constănțene, Grigore Brătean, care „*muncește, aproape singur, până când moartea l-a găsit lucrând în atelierul său... toate luminile au pălit*”, în condițiile în care politica a împărțit Liga în două, aservind-o. Acestei cauze care ar explica apatia dobrogenilor, li se adaugă și atacurile unui ziar constănțean „*pretins românesc*” la adresa Ligii.¹¹⁵ Nu avem știință la ce periodic se referă.

Tonul pozitiv, de speranță al „Santinelei Dobrogei” a fost adeverit prin *Grațierea frunțașilor români: „Le momentul de a spune: iată ce poate un popor când, conștient de drepturile și puterile sale, luptă pe față, voincește pentru existența sa*”. Periodicul prezintă și poziția unor periodice ungurești – majoritatea lor condamnă grațierea –, austriece – care explică importanța acestui act pozitiv pe plan internațional – și germane – care

¹⁰⁹ *Loc. cit.*

¹¹⁰ „Constanța”, IV, nr. 131, 6 aug. 1895, p. 2; „Sentinela Dobrogei”, II, nr. 7, 27 iun. 1895, p. 2

¹¹¹ „Sentinela Dobrogei”, II, nr. 12, 30 iul. 1895, p. 2; nr. 13, 9 aug. 1895, p. 1–2; „Constanța”, IV, nr. 131, 6 aug. 1895, p. 2

¹¹² „Sentinela Dobrogei”, II, nr. 4, 28 mai 1895, p. 2; nr. 13, 9 aug. 1895, p. 3

¹¹³ *Loc. cit.*, I, nr. 42, 19 apr. 1895, p. 3

¹¹⁴ *Loc. cit.*, II, nr. 4, 28 mai 1895, p. 1–2

¹¹⁵ „Constanța”, IV, nr. 116, 23 apr. 1895, p. 3; nr. 120, 21 mai 1895, p. 1

aprobă grațiere.¹¹⁶ Primul act de oameni liberi al celor grațiați a fost scrierea unei adrese de mulțumire către Împărat.¹¹⁷

O telegramă trimisă de Dobrogeni este ocazionată, la finele anului 1895, de sosirea la București a liderului memorandist Vasile Lucaciu, căruia Petre Grigorescu, în numele Biroului Secției Ligii Culturale, îi scria: *Să continuați, ca și până acum, apostolatul ardent al patriotismului. Ca și cei prezenți la sosire, suntem cu inima și sufletul, entuziaști admiratori ai martirului naționalității noastre*.¹¹⁸

Deși numărul articolelor despre românii din Transilvania a scăzut în anii ce au urmat procesului Memorandumului și interesul dobrogenilor s-a diminuat, totuși au existat momente de legătură sufletească. Amintim doar câteva dintre ele: în 1898, a studenților români din Transilvania la Constanța, la Congresul studenților din România; în același an, organizarea, la Tulcea, a unei mari întruniri ce avea ca scop sprijinirea morală și materială a românilor din Transilvania¹¹⁹; vizita a 200 de învățători și preoți transilvăneni, în 1906, în Dobrogea¹²⁰; participarea unei delegații dobrogene neoficiale, ad-hoc la serbarea de la Iași, din 7 decembrie 1918, în cinstea desăvârșirii unității naționale; prezența marinarilor dobrogeni în lupta pentru unire¹²¹; prezența ardelenilor la Constanța, la un congres al tuturor studenților din România și la marile manifestații legate de sărbătorirea celor 40 de ani de la venirea pe tronul României a lui Carol I¹²². La Constanța apărea, în iunie 1915, periodicul intitulat, semnificativ, „România Mare”.

BIBLIOGRAFIE

1. Bădic 1984 – Bădic, Constanța, *Angelo de Gubernatis „Dal paese d’Ovidio” – contribuții la bibliografia Dobrogei*, în *Comunicări și referate de bibliologie*, Biblioteca Județeană Constanța, 1984, p. 76–91
2. Constantin-Zamfir, Georgescu 1985 – Constantin-Zamfir, Dumitru; Georgescu, Octavian, *Presa dobrogeană. Bibliografie comentară și adnotată*, Biblioteca Județeană Constanța, 1985
3. *De la Pronunciament la Memorandum 1993 – De la Pronunciament la Memorandum 1868–1892. Mișcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a românilor*, Arhivele Statului din România, Buc., 1993 (coordonator: Corneliu Mihail Lungu)
4. Dobre, 1988 – Dobre, Alexandru, *Idealul unității naționale în cultura română*, Ed. Minerva, Buc., 1988
5. *Dobrogea, 50 de ani 1928 – Dobrogea, 50 de ani de viață românească*, 1928
6. Dumitrașcu 1971 – Dumitrașcu Gheorghe, *Dezvoltarea economică a Dobrogei între anii 1878–1900*, în *Momente din mișcarea comunistă și muncitorească din județul Constanța*, Constanța, 1971, p. 5–24
7. Dumitrașcu 1973–1975 – Dumitrașcu, Gheorghe, *Opt scrisori către Panait Cerna*, în *Peuce*, IV, Muzeul „Deltai Dunării”, Tulcea, 1973–1975, p. 289–294
8. Dumitrașcu 1977 – Dumitrașcu, Gh., *Un italian (Angelo de Gubernatis) – apărător al cauzei românilor în timpul Memorandumului*, în *Crisia*, Oradea, 1977, p. 477–480
9. Dumitrașcu 1981 – Dumitrașcu, Gheorghe, *Aspecte ale situației Dobrogei în perioada noiembrie 1878 – mai 1883. Activitatea primului prefect de Constanța – Remus N. Opreanu*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”*, Iași, 18, 1981, p. 283–394

¹¹⁶ „Sentinela Dobrogei”, II, nr. 18, 10 sep. 1895, p. 2

¹¹⁷ *Loc. cit.*, nr. 20, 20 sep. 1895, p. 1

¹¹⁸ „Constanța”, IV, nr. 118, 17 dec. 1895, p. 3

¹¹⁹ Dumitrașcu, Lascu 1983 (2), p. 38–39

¹²⁰ Dumitrașcu Lascu 1983 (1), p. 56

¹²¹ Dumitrașcu 1991, p. 4–5; Păvăloiu 1991, p. 4, 27; Ionescu 1998, p. 28–29

¹²² Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța deține o fotografie – tablou din 1906 a celor câteva sute de români transilvăneni și bucovineni în jurul primului pavilion de băi de la Mamaia. Se scria și despre călătoria acestora la Monumentul de la Adamclisi, Tulcea și Deltă, pe un potpuriu de imnuri naționale, în frunte cu „Deșteaptă-te, române! („Cuvântul”, Constanța, I, nr. 30, 3 sep. 1906). Pentru frumusețea unui fragment din „Tribuna Dobrogei”, 7 sep. 1906, îl reproducem „cele peste 25 de coruri, dintre care, afară de cele 5–6 din față, toate erau venite la expoziție de peste munți, au venit de-au vizitat și orașul nostru însuflețind cu duioasele lor armonii naționale și pe constănțeni: corurile din Lugoj, din Siliște, din Oradia Mare, corul din Coștei, corul moșilor, din Cernăuți, din Sâmb-Miclăuș, corul din Beiuș și cel din Cacova, din Bocșa și cel din Reșița Montana, corul din Orevița română și cel din Ocna Sibiului, corul din Buzovici – Dalbiseț, etc. etc., toate au venit de ne-au dezmiertat și pe noi. Într-un cuvânt, toată suflarea de viață românească de peste Carpați, care și-a trimes cântăreții ca să talmăcească sufletele noastre prin doinele lor, pline de duioasă jale, toate dorurile și păsările, tot amarul și speranțele inimilor lor.” Apud Lascu 1999

10. Dumitrașcu 1991 – Dumitrașcu, Gheorghe, *1 decembrie 1918, Marina română*, 1, nr. 1, 1991, p. 4–5
11. Dumitrașcu, Bălăbănescu 1982 – Dumitrașcu, Gh.; Bălăbănescu, Mariana, *Implicațiile economice și politice ale construirii podului peste Dunăre Fetești – Cernavodă – 1878–1895*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1982, p. 112–134
12. Dumitrașcu, Dumitrașcu 2002 – Dumitrașcu, Gh.; Dumitrașcu, Lavinia-Dacia, *Românii din Banat și din Dobrogea în epoca modernă – spilcuiuri* –, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș”*, Arad, nr. 12, 2002 p. 17–23
13. Dumitrașcu, Lascu 1983 (1) – Dumitrașcu, Gh.; Lascu, St., *Pentru cauza fraților*, în *Magazin istoric*, XVII, nr. 12 (201), dec. 1983
14. Dumitrașcu, Lascu 1983 (2) – Dumitrașcu, Gh.; Stoica, Lascu. *Românii între Dunăre și Mare, solidari cu dezideratul înfăptuirii unității naționale a tuturor românilor*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, nr. 10, 1983
15. Dumitrașcu, Lascu 1988 – Dumitrașcu, Gheorghe; Lascu, Stoica, *Solidaritatea românilor în mișcarea națională*, în *Revista de istorie*, nr. 10, oct. 1988
16. Ionescu 1928 – Ionescu, M.D., *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, Buc., 1904; *Dobrogea, 50 de ani de viață românească*, 1928
17. Ionescu 1998 – Ionescu, Ion, *Marinarii români în flota austro-ungară și actul unității naționale*, în *Revista de istorie militară*, nr. 6, 1998, p. 28–29
18. Kogălniceanu 1909 – Kogălniceanu, V.M., *Dobrogea 1879–1909 – drepturi politice fără libertăți*, 1909
19. Lascu 1999 – Lascu, Stoica, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878–1947)*, vol. 1 (1878–1916), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999
20. Lămureanu 2004 – Constantin, Lămureanu, *Europenismul la sfârșitul secolului XIX. Anghel Saligny – 150 de ani de la naștere*, Ed. Constrast, Buc., 2004
21. Maior, 1992 – Maior, I., *Memorandumul. „Filosofia” politico-istorică a petiționarismului românesc*, Buc., 1992
22. *Memorandumul – 1892–1894–1994 – Memorandumul – 1892–1894. Ideologie și acțiune politică românească*, Ed. Progresul Românesc, Buc., 1994
23. Murgescu 1939 – Murgescu, Costin, *Fragment ardelean: Procesul Memorandumului*, Ed. Vremea, f. l./1939/
24. Neamțu 1972 – Neamțu, G., *I.C. Drăgescu, militant pentru republică și daco-românism*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj*, XV, 1972, p. 263–284
25. Netea, 1993 – Netea, Vasile, *Istoria Memorandumului*, Ed. Europa Nova, Buc., 1993
26. Pascu, Marinescu 1980 – Pascu, Șt.; Marinescu, C.Gh., *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Buc., 1980
27. Păvăloiu 1991 – Păvăloiu, Mariana, *Marinarii și Marea Unire*, în *Marina română*, nr. 11–12, 1991, p. 4, 27
28. Polverejan, Cordoș 1973 – Polverejan, Șerban; Cordoș, Nicolae, *Mișcarea memorandistă în documente 1885–1897*, Ed. Dacia, Cluj, 1973
29. Răduică, Răduică 1995 – Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin, *Dicționarul presei românești (1731–1918)*, Ed. Științifică, Buc., 1995
30. Rădulescu, Bitoleanu 1998 – Rădulescu, Adrian; Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 1998
31. Rotaru 1979 – Rotaru, Filofteia, *Școala și gândirea pedagogică dobrogeană (1878–1978) – rezumatul tezei de doctorat*–, Universitatea din București, 1979
32. Stanciu 1894 – Marin Stanciu, *Dezvoltarea economică și social-politică a Dobrogei în perioada 1878–1918 – rezumatul tezei de doctorat* –, Universitatea din București, 1984

Periodice

- Colecția periodicului „Constanța” 1892–1895
- Colecția periodicului „Cuvântul”, Constanța, I, nr. 30, 3 sep. 1906).
- Colecția periodicului „Gazeta Dobrogei”, 1893
- Colecția periodicului „Gazeta Transilvaniei”, iunie-iulie 1892
- Colecția periodicului „Santinela Dobrogei” 1894–1895
- Colecția periodicului „Tribuna Dobrogei”, 7 sep. 1906